

Јована ШАЉИЋ РАТКОВИЋ*

Историјски институт
Београд

ИСЛАМ И ПРОЗЕЛИТИЗАМ У КРАЉЕВИНИ СХС

Анстракт: У раду је приказан један од најосетљивијих аспеката међуверских односа у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца – прозелитизам, и то пре свега кроз однос муслиманске и православне конфесије. Уставом Краљевине СХС из 1921. године прокламована је једнакост народа и вера. Сваки облик прозелитизма се сматрао нарушавањем државног поретка, због чега је био строго забрањен. И поред тога, пријављивани су различити случајеви промене вере, на шта су се нарочито жалили представници Исламске заједнице, сматрајући да се држава и њени службеници на терену служе различитим моделима прозелитских акција према муслиманима. Кроз преписку вођену између органа власти и Исламске заједнице око поменутих случајева приказано је на који начин су представници муслимана покушавали да докажу наведене поступке и како је држава на такве оптужбе одговарала.

Кључне речи: Ислам, муслимани, прозелитизам, Краљевина СХС, међуверски односи.

Abstract: The paper presents one of the most sensitive aspects of interreligious relations in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes – proselytism, primarily through the relationship between the Muslim and Orthodox denominations. The Kingdom's Constitution proclaimed the equality of peoples and religions. Any form of proselytism was considered a violation of the state order, which is why it was strictly forbidden. Despite that, various cases of changing of religion were reported, which is something representatives of the Islamic community complained particularly about, believing that the state and its officials in the field used different models of proselytizing actions against Muslims. Through correspondence between the authorities and the Islamic community about the mentioned cases, the paper shows how the Muslim representatives tried to prove the stated actions and how the state responded to such accusations.

Keywords: Islam, Muslims, proselytism, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, interreligious relations

Крај Првог светског рата довео је до краја два велика царства, аустријског и турског, и окончања њихове доминације на Балканском

* jovana.saljic@iib.ac.rs

полуострву. Уједно је довео до стварања нове државе на већем делу полуострва – Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца – државе која је идеју нације и националног идентитета подигла на виши ниво, представљајући се свету као земља једног народа са три имена. Овај троимени народ је подразумевао и припаднике исламске вероисповести којих је, према првом спроведеном попису становништва, било 1.345.271.¹ Готово половину од тог броја чинили су муслимани словенског порекла и језика, настањени превасходно у Босни и Херцеговини, које је од Срба и Хрвата, како се сматрало, делила само вера. Другу половину чинили су муслимани шароликог етничког састава и порекла, албанског, турског и словенског, настањени на подручју Македоније и Косова и Метохије, који су у састав Краљевине Србије ушли само шест година раније, по окончању Првог балканског рата. Осим тога, у састав нове државе ушао је и мањи број муслимана, њих око 15.000 који су живели у границама Србије до Балканских ратова, затим муслимани Црне Горе, као и муслимани са подручја Хрватске и Словеније чији је број у укупном односу био занемарљив.²

Расположење муслиманског становништва према новој држави, без обзира на то из ког њеног дела су потицали, није било на завидном нивоу. Босанскохерцеговачки муслимани су већим делом рата били лојални поданици Аустро-Угарске, духовно окренути ка Турској, коју су сматрали својом верском, културном и духовном матицом. С друге стране, муслимани Македоније и Косова и Метохије су већ током ратних година показивали анимозитет и отпор према новој српској управи на овим просторима, стављајући се разним диверзијама отворено на страну непријатеља.³ Током Првог светског рата, и једни и други су остајали фанатично одани османском султану и фетви о светом рату која је 1914. прокламована у Цариграду, борећи се истовремено за Аустро-Угарску монархију – земљу која је била највећи противник стварања самосталне јужнословенске државе на југоистоку Европе.⁴

¹ Дефинитивни резултати пописа становништва: од 31. јануара 1921. године, Београд 1932, 2.

² Више о овоме видети у: Јована Шаљић Ратковић, „Исламска заједница и стварање југословенске државе”, у: *Крај рата, Срби и стварање Југославије*, ур. Михаило Војводић, Београд 2021, 353–354.

³ Јована Шаљић, „Муслимани Нових области Србије у српској војсци током Првог светског рата”, у: *Срби и Први светски рат 1914–1918*, ур. Драгољуб Р. Живојиновић, Београд 2015, 349–364; иста, „Турска објава 'Светог рата' 1914. године: последице и одјаци код муслиманског становништва Србије”, у: *Велики рат 1914–1918. године: узроци, последице, тумачења*, књ. I, ур. Александар Растовић, Ниш 2016, 153–168.

⁴ Adnan Jahić, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme monarhističke Jugoslavije (1918–1941)*, Zagreb 2010, 63.

Како се рат ближио крају, а његов исход локалним муслиманима све више указивао на то да повратка „на старо” неће бити, верски идеали су почињали да уступају место практичним решењима. Прве поборнике међу муслиманским првацима у Босни и Херцеговини југословенство је добило већ у јесен 1917. године.⁵ Поглавар босанских муслимана, реис-ул-улема Џемалудин ефендија Чаушевић, током састанка с председником Југословенског клуба, др Антоном Корошецом, практично се изјаснио у прилог југословенској идеји, док је у фебруару 1918. године др Мехмед Спахо, у то време секретар Трговинске коморе у Сарајеву и један од млађих босанских политичара, изјавио како муслиманска интелигенција, а већим делом и широке народне масе, увиђају да им је спас у слози и јединству свих Срба, Хрвата и Словенаца.⁶ Чак су и двојица најоштријих противника српства и југословенства, муслимански политички и народни прваци Шериф Арнаутовић и Савфет-бег Башагић, који су августа 1917. године аустријском цару уручили меморандум у коме се истиче да је већина муслимана противна идеји стварања јужнословенске државе, годину дана касније прихватили програм Народног већа СХС. Арнаутовић је отишао и корак даље изражавајући, као уосталом и реис-ул-улема Чаушевић, захвалност српској војсци и њеном команданту Милану Недићу, оцењујући погрешном своју претходну мађарофилску политику услед лоше, услед лоше обавештености о војној снази централних сила, погрешном.⁷

На тај начин, муслимани јужнословенског простора су од самог почетка били подељени око нове југословенске идеје, због чега су у прву земљу јужнословенског окупљања ушли противно својим интимним жељама, декларативно прихватајући нову југословенску државу као њени, званично, равноправни чланови. Начело равноправности муслимана у новој држави било је саставни део свих разговора и преговора Југословенског клуба, српске владе и осталих заинтересованих учесника о уређењу нове државе, који су се одвијали током ратних

⁵ Умерену југословенску опцију – уједињење свих земаља Аустро-Угарске у којима живе Словенци, Хрвати и Срби у једно самостално државно тело „под жезлом хабзбуршко-лотаринске династије” подржали су муслимански прваци Дервиш-бег Миралем и Сејфудин Хусеинагић. (А. Јахић, *Islamska zajednica*, 64–65).

⁶ Atif Purivatra, *Nacionalni i politički razvitak muslimana*, Sarajevo 1970, 135.

⁷ Босански реис-ул-улема Џемалудин еф. Чаушевић је приликом свечаног банкета уприличеног у част српске војске у Сарајеву, новембра 1918. године, назвао српске војнике и официре „пионирима и заштитницима наше младе слободе... јуначком војском неумрлих заслуга за слободу народа”, нарочито за слободу „своје браће по крви и језику на Славенском југу”. (А. Јахић, *Islamska zajednica*, 74–76.)

година.⁸ Представници српске владе на челу са Николом Пашићем махом су заговарали принцип равноправности свих вера у будућој држави – принцип који је на крају и стајао у коначној верзији Крфске декларације 1917. године.⁹ Овај принцип је потврђен и Видовданским уставом 1921. године, чиме је ислам изједначен са православљем и католичанством.¹⁰ Након тога, уследило је и формално-правно регулисање положаја муслиманске заједнице у оквиру заједничке државе. Управу над муслиманским верским и културно-просветним пословима водило је Муслиманско одељење Министарства вера Краљевине СХС. У Србији је задржана институција врховног муфтије, чије је седиште из Ниша премештено у Београд, док је обласних муфтија за Србију, Јужну Србију и Црну Гору било укупно четрдесет три.¹¹ Новина је била да је за Јужну Србију 1919. године донета Уредба о управи вакуфа, која је озаконена 1922, и то по узору на наредбе Земаљске владе за Босну и Херцеговину из 1894. године.¹² У теорији, на основу ове уредбе, управу и надзор над свим вакуфима на територији Србије и Црне Горе водило је Министарство вера, у чију надлежност је спадало и уређење вакуфа, прикупљање прихода, одобравање разних издатака, правилна подела прихода, као и надзор над Централним вакуфским фондом.¹³ Све верске

⁸ Више о овоме погледати у: *Крфска конференција: белешке са седница владе Краљевине Србије и представника Југословенског одбора држаних на Крфу 1917. године, на којима је донесена Крфска декларација*, Београд 1924.

⁹ У коначној верзији Крфске декларације, под тачком 7 је стајало: „Све признате вероисповести вршиће се слободно и јавно. Православна, Римокатоличка и Мухамеданска вероисповест, које су по броју следбеника најјаче у нашем народу, биће једнаке и равноправне према држави. На основу ових принципа законодавац ће се старати да се чува и одржава Конфесионални мир, који одговара духу и прошлости целокупног нашег народа.” (Dragoslav Janković, *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, Београд 1967, 483.)

¹⁰ Према члану 12 Устава из 1921. године, све усвојене вероисповести су равноправне пред законом и могу се јавно исповедати. (*Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Одељак II, Основна грађанска права и дужности, чл. 12, 28. јуна 1921. у Београду, 3.)

¹¹ Архив Југославије (=АЈ), Министарство вера (=МВ), Муслиманско одељење (=МО), фонд (=фн.) 69, фасцикла (=ф) 297, бр. 990, *Извештај о установама Муслиманског одељења и о њиховом раду и текућим пословима Одељења*, Хасан М. Ребац, начелник Муслиманског одељења Министарства вера Краљевине СХС – министру вера, 25. фебруара/9. марта 1928, у Београду.

¹² Хасан Ребац, „Ислам у Краљевини С.Х.С.”, у: *Матица живих и мртвих Срба, Хрвата и Словенаца*, Београд 1929, 658.

¹³ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 303, бр. 119, *Упутство о састављању буџета прихода и расхода, као и о начину вођења евиденције и надзора над управом вакуфа*, Хасан М. Ребац, начелник Муслиманског одељења Министарства вера Краљевине СХС, 12/25. септембра 1925, у Београду.

службенике који су се плаћали из вакуфских средстава именовано је министар вера у договору с врховним муфтијом.¹⁴ Све спискове и рачуне везане за вакуфску имовину на територији Србије и Црне Горе требало је потом достављати Министарству на увид.¹⁵ Што се тиче верских послова муслимана у Босни и Херцеговини, они су наставили да се уређују на основу Статута за аутономну управу муслиманских верских и вакуфско-меарифских послова, са Улема-и-меџлисом као врховним верским органом, који се састојао од четири члана и на чијем је челу био реис-ул-улема као врховни верски поглавар заједнице. За сваку област у покрајини постављен је по један муфтија, укупно шест. Улема-и-меџлис и муфтијства имали су своје секретаре и послужитеље, а сви заједно су плаћани из државних средстава, те су, практично, представљали државне службенике.¹⁶ Као и пре рата, Управа над вакуфима у Босни и Херцеговини је, такође на основу Аутономног статута, била поверена Вакуфском сабору и Саборском одбору.¹⁷ Државна власт је имала право

¹⁴ Х. Ребац, „Ислам у Краљевини С.Х.С.”, 658.

¹⁵ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 303, бр. 119, *Упутство о састављању буџета прихода и расхода, као и о начину вођења евиденције и надзора над управом вакуфа*, Хасан М. Ребац, начелник Муслиманског одељења Министарства вера Краљевине СХС, 12/25. септембра 1925. у Београду.

¹⁶ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 297, бр.990, *Извештај о установама Муслиманског одељења и о њиховом раду и текућим пословима Одељења*, Хасан М. Ребац, начелник Муслиманског одељења Министарства вера Краљевине СХС – министру вера, 25. фебруара/9. марта 1928, у Београду; Х. Ребац, „Ислам у Краљевини С.Х.С.”, 657.

¹⁷ Године 1909, након дуге борбе муслиманског становништва у покрајини за верско-просветну аутономију, проглашен је Статут за аутономну управу исламских верских и вакуфско-меарифских послова, на основу којег су муслимани имали право да самостално бирају своје верске и вакуфске представнике и да доносе и извршавају одлуке из свог домена. Према Статуту, Исламска заједница је била организована централистички. Верска власт и верски послови били су у надлежности реис-ул-улеме и улема-и-меџлиса, а вакуфско-меарифски (задужбинско-просветни) у надлежности Сабора и Саборског одбора. Ипак, аутономија је имала своје границе. Према поменутом Статуту, цар је имао право врховног надзора преко Земаљске владе, која је пак располагала могућношћу да обеснажи сваку одлуку аутономних власти која би била у супротности са земаљским законима. Такође, Земаљска влада је имала право да захтева образложење свих одлука сваког од верских и вакуфско-меарифских тела, која су имала ограничења и у компетенцијама и начину њиховог избора. Све одлуке Сабора о подизању школа и других завода, о наставном плану за световне предмете, као и о дисциплинским поступцима или пензијама вакуфско-меарифских службеника, постајале су правоснажне тек након одобрења Земаљске владе. Реис-ул-улема, муфтије и чланови улема-и-меџлиса били су, на неки начин, државни службеници с обзиром на то да им је, на крају изборног процеса, држава давала мандат вршећи избор између кандидата. Због свега наведеног и шире, поједини муслимански аутори су исправно закључили да је аутономија коју су муслимани остварили у Босни и Херцеговини 1909.

у сваком тренутку да тражи податке од свих аутономних верских и вакуфских власти и да поништи свако решење које није у складу с неким од општих државних закона и упути га на поновно решавање.¹⁸

Осим Уредбе, тј. Закона о управи вакуфа, другу важну новину представљало је увођење у Устав институције шеријатских судова, као надлежних за решавање породичних и наследних послова муслимана према шеријатском праву, мада је у Босни и Херцеговини ова пракса настављена из аустроугарског периода по основу Аутономног статута.¹⁹ На основу поменутог уставног начела, унесене су у Закон о изменама и допунама Закона о устројству судова од 30. јануара 1922. године одредбе према којима су муфтије надлежне да суде породичне, а изузетно и наследне послове муслимана у Србији.²⁰ Врховно муфтијство је, дакле, нешто попут Улема-и-меџлиса у Босни и Херцеговини, било врховна инстанца у бракоразводним парницама и наследним пословима муслимана у Србији и Црној Гори, као и врховно надлештво у свим муслиманским верским и верско-имовинским питањима која се решавају по шеријату.²¹ Ипак, као и са вакуфима, и овде је ситуација у пракси била

године била аутономија ограниченог типа. (А. Јахић, *Islamska zajednica*, 57–61.) Ипак, не може се рећи да Статут за верску и вакуфско-меарифску аутономију није представљао напредак у области верског, културног и просветног развоја муслимана у односу на стање пре 1909. године, а у истом маниру је, уз одређена померања у надлежностима, наставио да буде примарни орган управе Исламске заједнице Босне и Херцеговине и након уједињења у државу Срба, Хрвата и Словенаца. Таква ситуација је трајала све до 1930. године, када је Статут укинут и када га је, након увођења Шестојануарске диктатуре, заменио Устав Исламске заједнице Југославије. Враћен је на снагу 1935. године захваљујући политичким комбинаторикама тадашње југословенске власти са муслиманским политичким партијама. Као и под аустроугарском управом, и у новој држави се настојало да се задржи идеална мера између аутономије муслимана и заштите државних интереса па је, практично, врховни надзор прешао са Министарства богоштовља и наставе и заједничког Министарства финансија на Министарство вера Краљевине СХС. (Више о организацији и раду исламских заједница на територијама које су ушле у састав Краљевине СХС погледати у: Ј. Шалић Ратковић, „Исламска заједница”, 353–370.)

¹⁸ Х. Ребац, „Ислам у Краљевини С.Х.С.”, 658.

¹⁹ М. Беговић, „Организација исламске верске заједнице у Краљевини Југославији”, *Архив за правне и друштвене науке* 44 (1933) 380; У Видовданском уставу је стајало: „У породичним и наследним пословима Муслимана суде државни шеријатски судије.” (*Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Одељак IX, Судска власт, члан 109, 28. јуна 1921. у Београду, 18.)

²⁰ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 53, бр. 2.297, Министарство унутрашњих дела – начелству округа, 18. фебруара/3. марта 1920, у Београду; М. Беговић, „Организација исламске верске заједнице”, 380.

²¹ Х. Ребац, „Ислам у Краљевини С.Х.С.”, 658.

далеко од идеалне. Пре свега, све ове дужности су биле набацане и нису биле детаљно разрађене, што је у пракси стварало нејасноће због којих су представници муслимана често протествовали код надлежних државних власти. У Министарство вера су стизале жалбе да су полицијске власти често одбијале да спроводе пресуде које су им на извршење подносиле муфтије, иако им је законом била призната судска власт.²² Један такав случај је био нарочито упечатљив, с обзиром на то да је осим промене вере, што је готово по правилу било приписивано прозелитским акцијама заинтересованих страна, обухватао и наследне и послове око старатељства, због чега су у његово решавање били укључени представници различитих нивоа државних и верских власти. Реч је о једном од првих случајева након доношења Закона о изменама и допунама Закона о устројству судова, који је на површину избацио сав парадокс мешања шеријатске судске праксе и прописа са грађанским законодавством државе. Радило се о муслиманској удовици која се, након што јој је муж преминуо, са своје троје малолетне деце од петнаест, дванаест и девет година вратила из избеглиштва у Турској. Она је, према сопственој изјави, у земљу ушла из Грчке, где је у српском конзулату добила папире за повратак. Према истој изјави, затражила је од надлежних органа да заједно са децом пређе у православну веру с обзиром на то да јој, као удовици, наметнути муслимански обичаји, како наводи, ускраћују слободу, те да „овако живети и под овим околностима у муслиманској вери значи боље умрети”.²³ У изјави стоји да веру жели да промени из личних побуда и ни по чијем наговору или под притиском, а исту изјаву је дало и потписало све троје деце наводећи чак и православна имена која желе да приме.²⁴ Ова изјава је покренула лавину догађаја и интензивну преписку између надлежног муфтијства и органа државне власти, која је трајала наредних годину дана. Муфтија Округа рашког је Министарству вера Краљевине СХС упутио најпре мишљење по коме, на основу шеријатских прописа, званично уврштених у судски систем Краљевине, мајка нема право старатељства над својом малолетном децом у погледу мењања вере, истичући да су и црквене и полицијске власти дужне да сузбијају овакве појаве на сваком кораку ради одржавања поретка у

²² „Министарство вера жали се, да многе полиц. власти неће да извршују пресуде, које им на извршење поднесе муфтија”. (АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 53, бр. 2.297, Министарство унутрашњих дела – начелству округа, 18. фебруара/3.марта 1920, у Београду).

²³ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 113, изјава Мерјеме, удовице Авда Алића, начелник среза Дежевског А. Јаковљевић, 8/21. јула 1923, у Новом Пазару.

²⁴ Исто.

цркви, породици и друштву.²⁵ Од мишљења до шеријатске пресуде о одузимању деце мајци није прошло много, па је муфтија Рашког округа, као изабрани судија у предмету, издао наређење начелнику Дежевског округа да поступи према одредбама шеријата и да децу одузме мајци и преда одређеном старатељу.²⁶ Начелник среза је одбио да изврши муфтијин налог позивајући се на члан 17 Закона о старатељству, по коме је мајка први старатељ за своју брачну децу, као и члан 57 истога закона, по коме мајка има право да издржава и васпитава сопствену малолетну децу.²⁷ Након овога, окружни муфтија се обратио Министарству вера позивајући се на исти закон, и у оквиру њега шеријатски пропис, по коме је својим преласком из исламске у православну веру мајка у потпуности изгубила право старатељства и васпитавања своје малолетне деце, која морају остати у исламу, истичући истовремено да је оваквим поступком полицијска власт не само прекршила шеријатске прописе и Закон о старатељству већ је нанела удар и увреду муслиманском живљу у погледу верских и моралних обичаја муслимана.²⁸ Министарство је након тога тражило мишљење врховног муфтије по овом питању и добило одговор следеће садржине: „Земаљским Уставом, 21. 5. Закона о устројству судова и одлуком Касац. Суда бр. 9324/22 у питањима о старатељству међу муслиманима надлежне су муфтије. Муфтије су дужне да се у чисто догматским питањима придржавају прописа шеријатског права, иако се у чисто материјалним питањима, када је реч о заштити малолетничке имовине, требају придржавати прописа Закона о старатељству, па је по мишљењу потписаног, схватање госп. Начелника среза Дежевског потпуно погрешно, јер питање коме ће се поверити на васпитање малолетна деца Авда Алића из села Нетврђа треба да се реши у сагласности са шеријатским прописима. У сваком случају, Начелство среза Дежевског било је дужно извршити одлуку Муфтије окр. Рашког као надлежног судије, а мати малолетне деце умрл. Авда Алића, ако није задовољна одлуком Муфтијства, могла се жалити надлежном Апелац. Суду сходно горе пом. одлуци Касац. Суда”.²⁹ И заиста, на основу одлуке

²⁵ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 116, Муфтијство Округа рашког, 9/22. јула 1923, у Новом Пазару.

²⁶ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 119, Муфтијство Округа рашког, 30. јула/12. августа 1923, у Новом Пазару.

²⁷ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 121, Начелство Округа дежевског, 20. августа/2. септембра 1923, у Новом Пазару.

²⁸ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 121, Муфтијство Округа рашког, 22. августа/4. септембра 1923, у Новом Пазару.

²⁹ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 123, Врховни муфтија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца – Министарству вера, 13/26. септембра 1923, у Београду.

Касационог суда, муслимани су се могли жалити Апелационом суду на одлуке муфтије као надлежног судије у пословима туторства, старатељства, еманципације, као и у споровима о важности тестаментa који су састављени саобразно исламском праву. Такође, у одлуци Касационог суда је стајало да иако првостепени судови, судије неспорних дела, као и старатељске судије, не могу присвајати надлежност у споровима око издржавања када су у питању муслимани, муфтије као надлежни за наведене послове по специјалним законским прописима, нису овлашћени да у своме раду негирају опште прописе Закона о старатељству, правила о поступању у неспорним делима, преписе грађанског судског поступка и друге прописе општега карактера уколико ови поменути специјалним прописима нису измењени.³⁰ Ипак, позивајући се на мишљење врховног муфтије и поменути одлуку Касационог суда, начелник Муслиманског одељења Министарства вера, Хасан Ребац, наложио је начелнику Дежевског округа да поступи по решењу окружног муфтије.³¹ Начелник округа, иако је, како је нагласио, био вољан да избегне верски сукоб, није могао децу физички да одвоји од мајке, а у међувремену се потегло и питање имовине удовице и њене деце. По шеријатским прописима, она је изгубила право на плодуюживање имања свог покојног мужа, док су окружне власти наставиле да се позивају на грађанске законе, по којима прелазак у другу веру нема никакве везе са правом њеног наслеђа и наслеђа њене деце. Ни изјава главног актера радње да ће остати у муслиманској вери све док јој деца не постану пунолетна није била довољна да се ствари смире. Муслиманско одељење Министарства вера је поново затражило мишљење врховног муфтије по овом питању и добило одговор да се дотична не може више сматрати муслиманком с обзиром на то да је, као пунолетна и одговорна, већ дала изјаву о томе како жели да иступи из исламске вере. Иако обред крштења није формално извршен, са становишта шеријата она је престала да буде муслиманка и, самим тим, изгубила је сва права везана за децу и имовину. Осим тога, како је сматрало муфтијство, постојала је бојазан да ће она утицати на своју децу у смислу наметања православних обичаја.³² Након овога, Хасан Ребац је са чела Муслиманског одељења Министарства вера

³⁰ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 297, бр. 132, Касациони суд у Београду, Одлука Опште седнице о разумевању так. в. г. и д. чл. 5 Измена и допуна у Зак. о устројству судова, 1/14. јануара 1923, у Београду.

³¹ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 128, Начелник Муслиманског одељења Х.М. Ребац – Начелству Округа рашког, 19. септембра/2. октобра 1923, у Београду.

³² АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 135, Врховни муфтија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца – Министарству вера, 23. фебруара/8. марта 1924, у Београду.

наредио да се „одмах и без одлагања упути овај предметни акт надлежној полицијској власти и да одмах малолетну децу именоване раздвоји од ње и упути их на чување и даље старање њиховом законитом стараоцу, и о извршењу извести Министарство”.³³ Овога пута је Начелство Рашког округа одбило да изврши налог Министарства позивајући се, пак, на Казнени закон,³⁴ док је читав случај добио свој епилог одлуком суда Општине Рајетићске, среза Дежевског, по коме су деца на крају, ипак, остала са мајком.³⁵

Све заједно, Уредба, тј. Закон о уређењу вакуфа из 1919, односно 1921. године, као и одредбе о шеријатском судству и судијама које су унете у Закон о изменама и допунама Закона о устројству судова из 1922. године, била су, осим Устава као општег правног начела, једина два правна акта у првој деценији постојања нове државе која су се односила на Исламску заједницу и муслимане. У свему осталом, послови везани за Исламску заједницу наставили су да се одвијају по готово истом принципу као и пре рата, иако је то подразумевало да су као резултат територијалне подвојености практично постојала двојица верских вођа муслимана у Краљевини – реис-ул-улема као врховни верски поглавар за читаву земљу, а заправо за Босну и Херцеговину, чије је седиште било у Сарајеву, и врховни муфтија са седиштем у Београду за остатак земље.³⁶

Осим овакве подвојености у самој Исламској заједници, ни међуверски односи у пракси нису текли глатко. Дуга и тешка историја муслиманске, турске управе на овим просторима, као и тек окончани рат у коме је православно становништво поново страдало од фанатизованих муслимана, нису обећавали ни пријатељске, а камоли братске односе међу „браћом по крви и језику”.³⁷ Примера је било много, а нарочито су

³³ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 136, По овлашћењу министра вера, начелник Х. М. Ребац, 10/23. марта 1924, у Београду.

³⁴ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 137, Начелство Округа Рашког – начелнику среза Дежевског, 25. марта/7. априла 1924, у Београду.

³⁵ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 134, Суд Општине Рајетићске, среза Дежевског, 20. марта/2. априла 1923, у Београду.

³⁶ Укључујући од 1923. године и Црну Гору, која је до тада имала сопственог врховног муфтију са седиштем у Старом Бару. Ипак, чињеница је да је оваква подвојеност у вођству Исламске заједнице често доводила до оптужби, највише босанског реис-ул-улеме Чаушевића, о фаворизовању једних на рачун других представника муслимана од стране југословенских власти, што није било без основа. (АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 53, бр. 7793, реис-ул-улема Џемалудин еф. Чаушевић – министру вера, 18. фебруара/3. марта 1924, у Сарајеву); Ј. Шалић Ратковић, „Исламска заједница”, 362–363.

³⁷ Ј. Шалић Ратковић, „Исламска заједница”, 366.

се муслимани жалили на случајеве малтретирања, насилног покрштавања и приморавања на светковање српских православних обичаја, као облик прозелитске акције у новој држави.³⁸ Босански реис-ул-улема Чаушевић је стално истицао тежак положај муслимана: „То нам је донело покоље муслимана у 920, 921. и 923. год. који су покољи задали страх муслиманима, па неки су побјегли а неки и сада бјеже... Уз пркос свих мојих поднесака, да се муслиманској дјечи не дају учбеници вјерско-православног и у опће кршћанског садржаја, да се муслиманска дјеца не силе да присуствују Светосавским и иним свечаностима, опет се то догађа. Из Требиња сам добио пријаву, да се је онај буквар, којему сам приговорио, и ове године подијелио муслиманској школској дјечи. Из Љубушког сам добио пријаву и акт, у којем се каже, да су пригодом Светосавске свечаности – гдје су и муслиманска дјеца била – паљене свијеће, поп облачио црквено одијело, провео сијечење колача и некаквом водом прскао дјецу...” Осим тога, навео је и „да се у нашој војсци неодговорна лица баве верском пропагандом. Ово нам доказује и случај, у предпрошлој години, када су двојица муслимана ђака у подофицирској школи у Загребу преведени у православље. Том приликом су изјавили пред муфтијом у Загребу да они прелазе у дедовску веру, из чега произилази, да је некеме стало, да муслиманима тумачи некакву дедовску веру и тако прави пропаганду за православље. Више пута се деси, да врло угледни људи тумаче како смо били једно, па како су нас Турци раздвојили, па онда како је дошло Ослобођење, па како требамо опет бити једне вере. Ово је бесмислена и бескорисна пропаганда и само може да доведе до мржње. Муслимани не могу заборавити Кушаковића аферу у Бањалуци а врло цијене добре командире, који воде рачуна о вјерским потребама муслимана војника.”³⁹

Поменути случај двојице муслиманских младића који су током боравка у подофицирској школи у Загребу примили православну веру заиста је наишао на велики одјек у јавности. Хасан Ребац је са чела Муслиманског одељења Министарства вера упутио оштро писмо Министарству војске и морнарице тражећи да се читав случај подробно

³⁸ Нарочито је за муслимане било проблематично светковање дана Светог Саве као школске славе, због чега је реис-ул-улема Чаушевић често протествовао и предлагао компромисно решење у лику Вука Караџића, као световне личности и ширитеља националне просвете. (АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 241, реис-ул-улема за Босну и Херцеговину – Министарству вера (Муслиманско одељење), 17/30. септембра 1928, у Сарајеву.)

³⁹ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 241, реис-ул-улема за Босну и Херцеговину – Министарству вера, 17/30. септембра 1928, у Сарајеву.

испита: „Овај поступак школских војних власти, да малодобну децу, која су дошла у школу да изуче како ће најбоље да служе Краља и отаџбину, отуђују од њихове родитељске вере и преводе их у другу веру, у овом случају – православу, изазвао је оправдани револт свих верских муслиманских кругова и грађана муслиманске вере, којима овај случај није остао непознат. Овакав поступак оних који су то учинили донео је чисту штету државним и националним идејама, међу знатним делом грађана наше државе, т.ј. оних који исповедају Ислам а није се никаква корист учинила православљу. Овакав поступак може имати недогледних последица, јер ће наши грађани муслиманске вере изгубити веру у војску и војне кругове наше отаџбине, добиће аверзију према војсци и неће се моћи од њих направити добри браниоци и добри синови Краља и отаџбине...”⁴⁰ Тадашњи министар војске и морнарице, дивизијски генерал Душан Трифуновић, наложио је био хитну истрагу о овом случају.⁴¹ Током истраге се испоставило да су младићи, осим што су увелико били пунолетни, више пута позивани на рапорт због своје одлуке. Након разговора с војним имамом IV армијске области, који им није одобрио прелазак у православље, ипак су остали при својој одлуци коју су потврдили и писменим путем.⁴² Сходно члану 12 Устава Краљевине СХС, њихове молбе су достављене надлежним црквеним властима ради доношења решења по њима, а у православље су преведени на основу Закона о вероисповедним односима од 17. јануара 1906. године, како се то види из извештаја Православног српског парохијског звања у Загребу.⁴³ Случај се није завршио на овоме, а како је оптужба за насилно покрштавање двојице малолетних питомаца потекла управо од поглавара босанских муслимана, војне старешине подофицирске школе „Краљице Марије” у Загребу су захтевали задовољење у виду кажњавања одговорних: „Као што се из свега наведеног види, именовани бивши питомци ове школе, не само да нису ни од кога, а најмање школских војних власти, приморавани, нити је на њих утицано да пређу у православу веру, већ их је од овога, поред војног имама и Имамата у Загребу, и свештеник српске православне вере одвраћао и саветовао да

⁴⁰ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 169, по наредби министра вера, начелник Х. М. Ребац – Министарству војске и морнарице, 13/26. децембра 1926, у Београду.

⁴¹ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 172, министар војске и морнарице дивиз. ђенерал Д. Трифуновић – Инспектору пешадије, 15/28. децембра 1926, у Београду.

⁴² АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 177, командант мајор Обрен М. Томић – команданту IV пешадијске подофицирске школе, 29. децембра 1926/11. јануара 1927, у Загребу.

⁴³ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 176, Прав. срп. парох. звање у Загребу – Пешадијској подофицирској школи у Загребу, 3/16. фебруара 1927, у Загребу.

своју дотадашњу веру не мењају, што све значи да је то била само чисто њихова сопствена воља и жеља, а никако и утицај кога са стране, а најмање званичних школских војних власти, које су неоправдано и без икаквих разлога, од стране Улем Меџлиса за Босну и Херцеговину, овим начином нападнута и оклеветана. С тога, достављајући овај предмет са предњим својим извештајем, молим за дејство, да се за изнету неистину и увреду школе и школских војних власти, које су увек до сада биле, стајале и остају на достојној висини у сваком погледу и у служби своме Краљу и својој Отаџбини, са Улем Меџлисом за Босну и Херцеговину, а на основи чл. 104. Кривичног законика, поступи по Закону и надлежности.”⁴⁴ Иако је реис-ул-улема Чаушевић, како је навео, са задовољством истакао да су ово два усамљена случаја и да је утешно што војне власти нису имале никаквог удела у афери, наставио је у свом стилу са оптужбама, наводећи да је један од двојице питомаца подофицирске школе у Загребу био питомац дечијег дома у Рељеву, због чега је изразио сумњу да се у поменутом дому води пропаганда за покрштавање сиромашне муслиманске деце. Због тога је тражио да се у дечије домове поставе исламски верски учитељи са сталним боравиштем.⁴⁵

Чаушевић је даље истицао како се чак и у појединим казним заводима спроводи притисак на затворенике – да ће им се смањити казна уколико из ислама пређу у православље.⁴⁶ Такође је говорио, истина без навођења конкретних имена, о појединим државним функционерима који у различитим приликама позивају муслимане да приме православну веру, као и о посланицима југословенског парламента који јавно позивају на то да муслимане треба или протерати у Азију или их превести у православну веру, јер другачије не може бити ни говора о уједињењу.⁴⁷ И поред свега набројаног, највише је жалби ипак било на светковање Светог Саве као школске славе, што се нарочито сматрало обликом прозелитизма. Још 1919. године су сви чланови улема-и-меџлиса и свих шест муфтија у Босни и Херцеговини донели закључак по коме се светосавска беседа и свечаности сматрају за православну верску ствар, с којом

⁴⁴ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 177, IV пешадијска подофицирска школа „Краљице Марије” – Инспектору пешадије, 22. фебруара/7. марта 1927, у Загребу.

⁴⁵ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 170, реис-ул-улема за Босну и Херцеговину – Милошу Трифуновићу, министру просвете као заступнику министра вера, 5/18. децембра 1926, у Сарајеву.

⁴⁶ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 238, реис-ул-улема за Босну и Херцеговину – Министарству вера, 14/27. августа 1928, у Сарајеву.

⁴⁷ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 241, реис-ул-улема за Босну и Херцеговину – Министарству вера, 17/30. септембра 1928, у Сарајеву.

муслимани немају ништа заједничког с обзиром на то да ислам не признаје светост никаквом смртнику.⁴⁸ Након тога је донето решење по коме државне празнике светих Тирила и Методија, 24. маја, и Видовдан, 28. јуна, припадници муслиманске вере нису дужни да славе, већ само да тог дана затворе радње, те да ученици муслимани на та два празника не морају долазити у школе.⁴⁹ Ипак, питање светосавских свечаности није било решено, због чега је реис-ул-улема наставио са оштрим критикама истичући да су чак и његова деца у школи морала да уче о Светом Сави и Светом Николи: „За то тражим – а то тражи интерес мира, реда и државног угледа, да се сви свеци и све верске церемоније избаце из школа. То су храмови заједнички и ту можемо славити само заједничке светковине... остале свеце нека слави свака конфесија за се. – На даље, школски учбеници несмију имати никакве верске натрухе. Они морају садржавати реалне знаности које расветљавају ум и разум школског подмлатка. Оно што је верско нека иде у веронаучне књиге. У историји треба поправити нетачне историјске чланке који вређају истину и који се косе са тачним подацима исламске вере. У војсци треба докинути крсне славе у опће, а ако то није могуће, онда муслимане не треба гонити да присуствују тим крсним славама. У подофицирским школама, гдје има муслимана, треба сваку верску пропаганду као и вређање муслимана спречити. У државним или обласним сиротиштима и интернатима, гдје има муслимана, треба поставити и једног муслимана као надгледника. Ја сам ово више пута тражио, али на жалост, није се удовољило, па су зле посљедице овога већ на видику (Крштење Фате из Нахорова, срез Фоча)...”⁵⁰

Питање насилног покрштавања је било веома осетљиво у новој држави. Прозелитизам је био строго забрањен, због чега је министар просвете Милош Трифуновић, као заступник министра вера, по питању предмета насловљеног *Прозелитизам и одржање верскога мира* донео решење у коме се, између осталог, каже како је у нашој конфесионално хетерогеној држави одржавање верског мира од највећег државног и јавног интереса.⁵¹ Због тога се, у циљу његове заштите, сваки прозелитски покушај мора у зачетку спречавати свим законским средствима, ма са

⁴⁸ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 245, реис-ул-улема за Босну и Херцеговину – Министарству вера, 24. јануара/6. фебруара 1929, у Сарајеву.

⁴⁹ Исто.

⁵⁰ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 242, реис-ул-улема за Босну и Херцеговину – Министарству вера, 17/30. септембра 1928, у Сарајеву.

⁵¹ АЈ, МВ-МО, фн. 69, ф. 309, бр. 162, Предмет: *Прозелитизам и одржање верскога мира*, 23. децембра 1926/5. јануара 1927, у Београду.

које стране он долазио.⁵² Истина, у истом решењу се наводи како није искључена могућност да за већину жалби на насилно мењање вере узроке треба тражити: „... у оној прекомерној осетљивости борбених странака, која је нарочито на конфесијском подручју до крајности развијена...”⁵³ И поред тога, верским службеницима се скреће пажња да се морају клонити сваког чина који би могао да изгледа као „вабљење или наговарање припадника других конфесија на отпад и прелаз у њихову веру”, а органима опште управе, којима у надлежност спада и отправљање верско-политичких послова, „да им је нарочиту бригу посветити одржању верскога мира и поретка у народу, па свако, нарочито у проселитске сврхе извршено сметање, погрђивање и вређање ма којег од уставно усвојених верозакона надлежним путем кривично прогонити...”⁵⁴ Оно што је такође занимљиво у наведеном предмету јесте, пак, решење по коме у случајевима добровољних верских прелаза, органи државних власти имају заузети положај објективних посматрача, који су ту да установе да је верски прелаз извршен у оквиру законских прописа, док их се сама промена вере, као приватна, лична ствар појединца ни у ком погледу не тиче.⁵⁵

Слово на папиру се, као што се кроз приказане примере и види, и по овом питању драстично разликовало у пракси. Иако масовна покрштавања муслимана у међуратној Југославији нису забележена, документована, нити позната, појединачних случајева мењања вере је свакако било, мада и то чешће на добровољној бази или из практичних разлога, иако се готово сваки такав случај сматрао обликом прозелитизма, нарочито од стране муслимана. Што се практичних разлога тиче, занимљиво је поменути и случајеве преласка из православља у ислам ради остваривања брачне заједнице, што се такође спорадично дешавало. Тако је забележено да су извесни Никола Јогарђевић, адвокат из Куманова, и Радмила Милосављевић, поћерка директора Државне статистике, примили ислам и венчали се у џамији зато што је Радмила била неразведена. Православно одељење Министарства вера је упутило случај на надлежност Муслиманском одељењу истог министарства, с обзиром на то да их је венчао исламски свештеник који је, како се наводи, морао знати да је прелаз из једне у другу конфесију извршен „... из чисто спекулативних разлога а не из верског убеђења прелазника...”⁵⁶

⁵² Исто.

⁵³ Исто.

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ Исто.

⁵⁶ АЈ, МВ-ПО, фн. 69, ф. 309, бр. 161, Министарство вера Краљевине СХС, Православно одељење – Муслиманском одељењу Министарства вера, 14/27. септембра 1926, у Београду.

У читавој причи важно је напоменути и да се босански реис-ул-улема Џемалудин Чаушевић сматра, на неки начин, покретачем иницијативе да се муслимани нађу у Уговору о заштити мањина, који је склопљен у Сен Жермену 1919. године с Краљевином СХС. У интервјуу који је дао француском новинару Шарлу Ривеу, Чаушевић се жалио на пљачкање, убијање и уопште неравноправни положај муслимана у новој држави, што је све заједно, наводно, подстакло званични Париз да од самих муслимана затражи дефинисање њихових права.⁵⁷ Индикативно је, ипак, да и поред сталних жалби муслиманских представника на њихов неравноправни положај и статус у новој држави, Већу Лиге народа никада није била упућена ниједна петиција муслимана српско-хрватског говорног подручја у погледу евентуалних кршења прописа о верској равноправности.⁵⁸

⁵⁷ Французи су се у том смислу обратили Сакибу ефендија Коркуту, првом човеку Правде, гласила Југословенске муслиманске организације, који је потом и формулисао званични текст. (Atif Purivatra, *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Sarajevo 1974, 66; Mustafa Imamović, „Pravni položaj i organizacija Islamske zajednice u Jugoslaviji 1918–1941. godine”, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu XV* (1997) 158–159.) Ипак, бројне нелогичности, као и недовољно прецизно дефинисане обавезе према муслиманима које су се нашле у Уговору о мањинама, бацају одређену сумњу на овакав сценарио. (Више о овоме погледати у: А. Јахић, *Islamska zajednica*, 123–124.)

⁵⁸ Постоје подаци о укупно двадесет једној петицији у којима је била тужена Југославија за кршење Уговора о заштити мањина. Њихов највећи број, укупно једанаест, односио се на жалбе мађарске националне мањине. Шест петиција су поднели Македонци који су се декларисали као припадници бугарске националне мањине, Албанци су поднели три петиције, док је један Немац путем петиције покушао да оствари право на југословенско држављанство. (Vladimir Đ. Degan, „Međunarodnopravno uređenje položaja muslimana sa osvrtnom na uređenje položaja drugih vjerskih i narodnosnih skupina na području Jugoslavije”, *Prilozi* 8 (1972) 97–98.)

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Необјављени извори – Unpublished Primary Sources

Архив Југославије [Arhiv Jugoslavije]
Фонд Министарство вера, Муслиманско одељење (МВ-МО) [Fond Ministarstvo vera, Muslimansko odeljenje (MV-MO)]

Објављени извори – Published Primary Sources

Дефинитивни резултати пописа становништва: од 31. јануара 1921. године, Београд 1932. [*Definitivni rezultati popisa stanovništva: od 31. januara 1921. godine*, Beograd 1932]

Крфска конференција: белешке са седница владе Краљевине Србије и представника Југословенског одбора држаних на Крфу 1917. године, на којима је донесена Крфска декларација, Београд 1924. [*Krfska konferencija: beleške sa sednica vlade Kraljevine Srbije i predstavnika Jugoslovenskog odbora držanih na Krfu 1917. godine, na kojima je donesena Krfska deklaracija*, Beograd 1924]

Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Београд 1921. [*Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd 1921]

Литература – Secondary Sources

Degan Đuro Vladimir, „Међународноправно уређење положаја муслимана са освртом на уређење положаја других вјерских и народносних skupина на подручју Југославије”, *Prilozi* 8 (1972) 55–104.

Imamović Mustafa, „Правни положај и организација Исламске заједнице у Југославији 1918–1941. године”, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu* XV (1997) 157–176.

Janković Dragoslav, *Jugoslovensko pitanje i Krfska deklaracija 1917. godine*, Београд 1967.

Jahić Adnan, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme monarhističke Jugoslavije (1918–1941)*, Zagreb 2010.

Purivatra Atif, *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Sarajevo 1974.

Purivatra Atif, *Nacionalni i politički razvitak muslimana*, Sarajevo 1970.

Беговић Мехмед, „Организација исламске верске заједнице у Краљевини Југославији”, *Архив за правне и друштвене науке* 44 (1933) 375–387. [Begović Mehmed, „Organizacija islamske verske zajednice u Kraljevini Jugoslaviji”, *Arhiv za pravne i društvene nauke* 44 (1933) 375–387]

Ребац Хасан, „Ислам у Краљевини С.Х.С.”, *Матица живих и мртвих Срба, Хрвата и Словенаца*, Београд 1929. [Rebac Hasan, „Islam u Kraljevini S.H.S.”, *Matica živih i mrtvih Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd 1929]

Шалјић Јована, „Муслимани Нових области Србије у српској војсци током Првог светског рата”, у: *Срби и Први светски рат 1914–1918*, ур. Драгољуб Р. Живојиновић, Београд 2015, 349–364. [Šaljić Jovana, „Muslimani Novih oblasti Srbije u srpskoj vojsci tokom Prvog svetskog rata”, u: *Srbi i Prvi svetski rat 1914–1918*, ur. Dragoljub R. Živojinović, Beograd 2015, 349–364]

Шалјић Јована, „Турска објава ’Светог рата’ 1914. године: последице и одјечи код муслиманског становништва Србије”, у: *Велики рат 1914–1918. године: узроци, последице, тумачења*, књ. I, ур. Александар Растовић, Ниш 2016, 153–168. [Šaljić Jovana, „Turska objava „Svetog rata” 1914. godine: posledice i odjeci kod muslimanskog stanovništva Srbije”, u: *Veliki rat 1914–1918. godine: uzroci, posledice, tumačenje*, knj. I, ur. Aleksandar Rastović, Niš 2016, 153–168]

Шалјић Ратковић Јована, „Исламска заједница и стварање југословенске државе”, у: *Крај рата, Срби и стварање Југославије*, ур. Михаило Војводић, Београд 2021, 353–370. [Šaljić Ratković Jovana, „Islamska zajednica i stvaranje jugoslovenske države”, u: *Kraj rata, Srbi i stvaranje Jugoslavije*, ur. akademik Mihailo Vojvodić, Beograd 2021, 353–370]

Jovana Šaljić Ratković

**ISLAM AND PROSELYTISM
IN THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES**

Summary

The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, as a state based on integral Yugoslavism, before its formal and legal regulation proclaimed the equality of peoples and religions with the Corfu Declaration in 1917, which was confirmed by the 1921 Constitution. Thus, from the very beginning of the Yugoslav state in 1918, Muslims were considered members of an equal, majority, “three-named” people, while their religion – Islam, was equated with Catholicism and Orthodoxy, which until then was considered the state religion. However, the complicated interreligious relations inherited from the past required an additional effort to implement the proclaimed equality in practice, on which the new state worked especially diligently. In a confessionally heterogeneous country, the maintenance of religious peace was of general public and state interest, which is why it was necessary to prevent any form of proselytizing efforts, no matter from which side they were coming. However, documents from the interwar Yugoslav period record individual cases of religious conversion. Although those examples did not indicate coercion of any kind, but most often certain practical reasons and personal interests, and despite the fact that even then it was officially considered that such an act was a private matter of an individual, no religious community looked favorably on turning its flock to another confession. Representatives of the Islamic community in particular were prone to accusations against the forced baptism of Muslims. They also considered certain state holidays, such as the celebration of the Day of St Sava, as the patron of schools across the country, to be a form of proselytism.

Оригиналан научни рад

Примљен: 31.3.2022.

Коначно прихваћен за објављивање: 12.7.2022.